

pus” koja nam je do sada već dala nekoliko značajnih prijevoda tekstova kako hrvatskih, tako i svjetskih filozofa. Nadam se da ćemo uskoro imati pred sobom i drugi dio ovoga projekta, dakle

knjigu koja bi obuhvaćala period od 18. stoljeća do danas.

Ivana Skuhala Karasman
Melengradska 6, HR-10000 Zagreb
ivana_skuhala@yahoo.com

Rogierus Josephus Boscovich, *De continuitatis lege / Über das Gesetz der Kontinuität*, Lateinisch und deutsch, Übersetzt und herausgegeben von Josip Talanga, Beiträge zur Slavischen Philologie, Herausgegeben von Wilfried Potthoff, Band 7, Universitätsverlag Carl Winter, Heidelberg 2002, 379 str., 26. sl.

Nakon što je 1996. godine priredio latinsko-hrvatsko izdanje Boškovićeve djela *De continuitatis lege (O zakonu neprekinutosti)* Josip Talanga je priredio i latinsko-njemačko izdanje toga Boškovićeve djela koje je sam preveo na njemački, poprativši ga komentarima, bilješkama i kazalima. Latinsko-njemačko izdanje prilagođeno je njemačkom čitatelju i to u onom dijelu koji se odnosi na popratni tekst (priloge).

Svrha ovog latinsko-njemačkog izdanja je u tome da se ovo Boškovićevo djelo učini dostupnim čitateljstvu njemačkog govornog područja. S tim u svezi Talanga u uvodu ukratko donosi Boškovićevo životopis i navodi njegova najvažnija djela, ali i neka djela o Boškoviću od 18. stoljeća do danas koja mogu biti zanimljiva njemačkom čitatelju. U komentaru Talanga opširno komentira Boškovićevo tekst uz veliki broj historijskih napomena važnih za razumijevanje teksta i objašnjava pojmove koji su bili važni u raspravama osamnaestog stoljeća a koje je Bošković upotrebljavao u svom djelu. Kazalo imena, a posebno stvarno kazalo (s oko osamsto latinskih pojmova iz Boškovićeve rasprave i njemačkih prevedenica) vrlo su važna pomagala za snalaženje u tekstu. Ova je Boškovićeve

rasprava važna jer u razmatranju problema neprekinutosti prethodi njegovom glavnom djelu *Teorija prirodne filozofije*.

Boškovićeve teorija prirodne filozofije nastala je iz dosljedne razumske analize zakona/načela neprekinutosti (*lex continuitatis*) kao jednog od ishodišta i polazišta te teorije. Zakon/načelo neprekinutosti nije novina koju je Bošković uveo u prirodnu filozofiju. O njemu su raspravljali Aristotel, Leibniz i mnogi filozofi i znanstvenici 17. i 18. stoljeća. U Boškovićevo doba to je načelo došlo u krizu i o tom se problemu naveliko raspravljalo. Jedan od znanstvenih problema toga doba bio je problem sraza tijela ili prijenos gibanja djelovanjem impulsa. Iako se o tome raspravljalo od Descartesova doba, on je u 18. stoljeću postao toliko važan da je načelo neprekinutosti dovedeno u pitanje. Taj je problem postao test za propitivanje samog načela neprekinutosti. Prihvati li se objašnjenje prenošenja gibanja putem sraza ili impulsom, onda je nužno odbaciti načelo neprekinutosti jer kod sraza dolazi do skokovite promjene brzine tijela koja se sudaraju, a to znači da bi se načelo neprekinutosti narušavalo. Drugačije objašnjenje prenošenja gibanja

bilo je djelovanje na daljinu. Različiti pristupi problemu sraza stvorili su među tadašnjim znanstvenicima dva tabora: jedni su odbacivali načelo neprekinutosti, a drugi ga branili. Bošković je pripadao ovoj posljednoj skupini. Dokazujući i braneći ideju o važanju načela neprekinutosti Bošković je došao do svoje izvorne teorije sila i iz nje izvedene teorije o strukturi tvari. Koji su motivi Boškovića naveli da smatra da načelo neprekinutosti mora biti sačuvano? Ono mora biti sačuvano zbog važenja još fundamentalnijeg načela koje Bošković zove načelo jednostavnosti i sličnoznačnosti prirode (*simplicitas et analogia naturae*). Iz njih Bošković, kako sam ističe, izvodi zakon neprekinutosti.

U svojoj raspravi *De continuitatis lege* Bošković se poziva na raspravu o tom pitanju kod Aristotela, Leibniza, Bernoullija, Maupertuisa i drugih. Taj su problem u povijesti filozofije i znanosti najdetaljnije razradili Aristotel i Leibniz te sam Bošković, a nakon njih mnogi matematičari među kojima istaknuto mjesto zauzima njemački matematičar Dedekind. Postoji više izričaja načela neprekinutosti kao npr. kod Leibniza: *Natura non facit saltus* (Priroda ne čini skokove), *Nihil in natura per saltum fieri* (Ništa se u prirodi ne događa skokom) itd. Bošković u svojoj analizi pokazuje da načelo neprekinutosti mora biti sačuvano kako u geometriji tako i u prirodi. Rasprava *De continuitatis lege* posvećena je upravo tim dokazima. Tematiziranje o neprekinutosti u geometriji dovelo je Boškovića do zaključaka koje je ponekad izričito izrekao, a ponekad samo naznačio. Kasnije su neki od tih problema razrađeni i došlo se do rješenja koja su bila na tragu Boškovićevih ideja.

¹ Nekoliko radova i samostalnih djela iz područja socijalne i kulturne antropologije objavio je u nas Nikola Skledar, profesor socio-kulturne antropologije Filozofskog fakulteta u Zadru. U izdanju Hrvatskog filozofskog društva izašle su njegove dvije knjige koje predstavljaju uvode u antropologiju. To su *Čovjekov opstanak: uvod u antropologiju* iz 1996. i *Osnovni oblici čovjekova duha i kulture: uvod u antropologiju* (II. dio) iz 1998. godine.

U tom se smislu Boškovića može smatrati začetnikom nekih novih smjerova u matematici.

Bošković je zakon neprekinutosti dokazivao na dva načina: induktivno i metafizički. Ti dokazi pokazuju veliku Boškovićevu domišljatost i izvornost. Postojale se i kritike na račun tih Boškovićevih dokaza. On je odgovarao na te kritike. Unatoč navodnim slučajevima kršenja kontinuiteta Bošković je ostao uz svoje stavove koji dokazuju da se zakon neprekinutosti mora očuvati. Najvažnija je posljedica prihvatanja zakona neprekinutosti, a to je srž Boškovićeve teorije, da ne može biti neposrednog dodira među tijelima. Da bi to bilo moguće morao je postulirati neki uzrok koji zabranjuje neposredan dodir. Bošković ga naziva odbojnom silom koja zabranjuje dodir među česticama tvari. Pri tome se neprekinutost nužno očuvava. Na samom kraju rasprave Bošković ukratko iznosi osnove svoje teorije odbojno-privlačnih sila i strukture tvari čija će detaljna razrada biti predmet njegove *Teorije*.

Boškovićeva rasprava *De continuitatis lege* jedna je iz niza njegovih rasprava koje prethode njegovu glavnom djelu *Teorija prirodne filozofije* po kojem je Bošković u svijetu najpoznatiji. Posljedice njegove teorije i danas su aktualne u najnovijim fizikalnim teorijama o strukturi tvari. Stoga objavljivanje ove rasprave na njemačkom jeziku nudi mogućnost boljeg upoznavanja kako s genezom Boškovićevih ideja tako i s Boškovićevom aktualnosti u suvremenoj znanosti i na koncu s vrednovanjem Boškovićeva cjelokupnog mišljenja u sklopu europske i svjetske filozofijske i znanstvene baštine.

Stipe Kutleša
 Institut za filozofiju
 Ulica grada Vukovara 54,
 HR-10000, Zagreb
 kutlesas@yahoo.com